

Kapitola 3.

Chetitě a Hebrejci

Chetitě a jejich říše (19. století př. n. l. – 717 př. n. l.)

Na území dnešní Anatólie se kolem roku 1900 př. n. l. začaly usazovat indoevropské kmeny **Chetitů** a **Churitů**. Obě uvedená etnika se sice navzájem ovlivňovala, ale prodělala zcela odlišný historický vývoj.

Churitě se usadili v oblasti severní Mezopotámie v několika malých královstvích a městských státech. Kolem roku 1500 př. n. l. se nejvýznamnějším stal stát Mitanni, které expandovalo na území dnešní Sýrie. Jeho vládcové následně využili oslabení Chetitů a podmanili si Asyřany. Během dobývání dalších území ale začali ohrožovat zájmy egyptských faraónů, kteří je několikrát na bojišti porazili. Brzy museli Mitannci čelit rostoucí moci Chetitské říše, a proto začali udržovat dobré vztahy s Egyptem, na kterém se postupně stali zcela závislí. Po roce 1400 př. n. l. se asyrským panovníkům podařilo získat úplnou nezávislost a oslabené Mitanni muselo čelit náporu chetitského vládce Šuppiliumaše I. Vnitřní krize rozdělila Mitannce do dvou samostatných států, které již nemohly vzdorovat tlaku okolních starověkých velmocí. I když ještě došlo k opětovnému sjednocení, bývalí asyrští vazalové Mitanni nakonec ovládli a připojili ke své říši krátce po roce 1300 př. n. l. Samotní Mitannci po sobě nezanechali žádné věrohodné prameny o svých dějinách, a proto historikové musí dnes používat k bádání především asyrské, egyptské a chetitské dokumenty, nápisy a jiné trojrozměrné památky.

Chetitské kmeny se před rokem 1800 př. n. l. začaly postupně sjednocovat. Prvním prameny doloženým chetitským „**velkokrálem**“ se stal panovník v Kuššaru, **Anittaš**, který si se svým vojskem podmanil většinu měst a sídel původních obyvatel, **Chattijců**. Chetitě tak dobyli i své budoucí hlavní město **Chattušaš**. Pro snadnější orientaci v textu bude zachováno rozdělení celých dějin Chetitské říše na několik historických období:

- **Stará říše Chetitů** (asi 1745 – 1590 př. n. l.)
- **Doba zmatků** (přibližně 1590 – 1400 př. n. l.)
- **Nová říše Chetitů** (zhruba 1400 - 1190 př. n. l.)
- **Období hieroglyfických Chetitů** (okolo 1190 – 717 př. n. l.)

Pozoruhodný byl systém státní správy a samotného řízení Chetitské říše. Všechny ostatní říše a velmoci v oblasti dnešního Středního východu a Egypta měly v čele vždy absolutistického panovníka, který prosazoval centralistický způsob prostřednictvím svého rozvětveného byrokratického aparátu. Chetitští panovníci (historiky většinou označovaní jako **velkokrálové**) byli ale omezeni jedním nebo dvěma jinými státními orgány. Prvním byla tzv. **tulie**, kterou tvořili královi synové a jiní pokrevní i nepokrevní příbuzní spolu s významnými členy aristokracie a kmenovými náčelníky a velitelem vladařovy gardy. Plnila funkci soudního dvora pro členy královské rodiny, přičemž do jejího jednání nesměl zasahovat ani samotný panovník. Ve zvláštních případech měla pravomoc poslat na popraviště samotného chetitského „velkokrále“. Rovněž působila jako poradní orgán vládce ve všech zásadních otázkách politiky celé říše.

Druhým orgánem byl **pankuš**, původně lidové shromáždění, ze kterého se postupně vyvinula **rada všech vojáků**. V mladším období v něm zasedali již jen privilegování vojenští zástupci – králova tělesná stráž, velitelé jednotlivých oddílů (každý po 1000 mužích) a šlechtičtí důstojníci. Všichni členové se směli „svobodně vyjadřovat“ ke královým zločinům ale pouze v míru a také měli určitou formu imunity, protože o jejich vydání vždy musel rozhodnout zbytek jejich shromáždění. Někteří historikové se sice domnívají, že tulie a pankuš jsou jen dva různé názvy pro jeden státní orgán s popsányi pravomocemi, ale to nic nemění na skutečnosti, že chetitští panovníci byli ve své moci omezeni a nebyli suverénními despoty jako vládci sousedních říší.

Atypický byl rovněž vztah Chetitů k podmaněným státům a etnikům. Jak už bylo popsáno v předchozích dvou kapitolách, starověká impéria byla rozdělena na menší správní oblasti (provincie), které většinou odpovídaly svými hranicemi původním malým městským státům. Vláda v metropoli pouze do jejich čela dosazovala své správce a úředníky nebo loutkové vladaře, aby si zajistila jejich naprostou oddanost. Chetitská říše byla tvořena téměř úplně autonomními státy, kterým vládli dědiční panovníci. Každý vládce sice před nástupem na svůj trůn v Chattušaši nebo někde jinde přísahal věrnost chetitským „velkokrálům“, ale žádná další významná omezení už nemusel akceptovat.

Po smrti Anittaše se na trůně vystřídal několik méně významných panovníků, až kolem roku 1670 př. n. l. nastoupil **Tabarnaš I.** (též **Tiabarnaš** nebo **Labarnaš**), který svými dobovatelskými taženými rozšířil Chetitskou říši na jih až k Středozemnímu moři a dobyl Arzavu, království v oblasti dnešního západního Turecka. Na připomínku všech jeho úspěchů přijali jeho nástupci titul **tabarna**, podobně jako vládcové starověkého Říma přijali titul **caesar**. Jeho syn **Chattušiliš I.** zdědil zkušenou armádu zvyklou vítězit, a asi proto překročil

pohoří Taurus na území dnešní Sýrie a zmocnil se města Aleppa (též Chalpa). Během tažení ale vážně onemocněl a musel se vrátit zpátky do hlavního města, kde odhalil spiknutí některých svých synů, čímž ztratil ve své přímé potomky důvěru. Pravděpodobně proto sepsal svou závět, která se dochovala dodnes, a určil v ní za následníka svého vnuka **Muršiliše I.** On pokračoval v politice rozšiřování impéria. Po roce 1610 př. n. l. dobyl Chalpu, čímž ovládl dnešní severní Sýrii. Poté zaútočil na státy Churitů v severní Mezopotámie, porazil je a získal tak další nedobrovolné „spojence“. Když se dozvěděl, že je Babylonská říše zmítána vnitřní krizí a rozhodl se pro tažení na soudobé nejbohatší město. Se svým vojskem se přesunul tisíc kilometrů podél řeky Eufrat až k nedobytnému Babylonu. Za hradbami působili zrádci, kteří Chetitům otevřeli bránu. Útočníci poté rozdrtili poslední zbytky odporu a celé město asi roku 1594 př. n. l. vyplenili. „Velkokrál“ se ale spokojil pouze s bohatou kořistí a nenechal ve městě ani svou posádku, takže Babylonie se nestala součástí Chetitské říše.

Zhruba rok po svém návratu do Chattušaše se Muršiliš I. stal obětí palácového spiknutí, které pravděpodobně zosnovali jeho švagři Chantiliš a Zidantaš. Po uvedených událostech následovala tzv. **Doba zmatků**, během které se na trůně vystřídalo několik méně významných panovníků. Okolo roku 1520 př. n. l. se novým „velkokrálem“ stal **Telipinuš I.**, který se pokusil vnitřně stabilizovat Chetitskou říši vydáním zákona o následnictví a dalšími reformami dosavadního práva. Po jeho smrti asi okolo roku 1490 př. n. l. následovalo opět panování méně významných tabarnašů, přičemž dodnes vedou historikové diskuze, zda někteří panovníci skutečně existovali. Pro okolní etnika a velmoci představovala oslabená Chetitská říše snadnou a bohatou kořist, což se projevovalo postupnou ztrátou většiny vazalských teritorií. Zhruba v roce 1400 př. n. l. vtrhli do centra impéria z východu Kaškové a z jihu armáda vládce Arzavy. Během následných bojů byla dobyta a zničena i Chattušaš.

Kolem roku 1350 př. n. l. se ale k moci dostal nový silný vládce, **Šuppiliumaš I.**, který se projevil jako vynikající vojevůdce, diplomat a politik. Z malých skupin Chetitů, kteří kladli jen slabý odpor cizím útočnickům, vybudoval impozantní armádu, se kterou zamířil rovnou do srdce říše Mitanni. Když porazil jejího panovníka, dosadil na trůn jeho syna či bratra jako loutkového vladaře a pokračoval v taženích do ostatních sousedních států. Po svých vítězstvích vždy určil za místního vládce svého bratra, syna nebo švagra. Jak bylo už podrobně popsáno v kapitole 2., požádala vdova po egyptském faraónovi Tutanchamonovi **Anchesenamon** Šuppiliumaše I. o jednoho z jeho synů, který se měl stát novým vládcem v Egyptě a tím spojit obě mocné říše. Chetitský panovník sice nabídku přijal a vypravil svého syna Zannanzu na cestu do údolí Nilu, ale po přepadení celé výpravy a smrti svého potomka musel vyhlásit sousednímu impériu válku, která vyvrcholila na začátku 13. století př. n. l.

bitvou u Kadéše, i když oficiální záminkou pro střet byl spor o malé království Amurru. Na bitevním poli nedosáhl ani vládce Egypta **Ramses II.** a ani chetitský panovník **Muvatalliš II.** rozhodného vítězství. Konflikt nakonec ukončila první doložená mírová smlouva v dějinách, kterou uzavřel faraón s tabarnou **Chatuššilišem III.** Ramses II. se poté ještě oženil s dcerou chetitského panovníka, aby tím ještě posílil vzájemné dobré vztahy obou dříve zneprátelených velmocí.

Ve stejné době se ale na východě objevil nový mocný soupeř Chetitů – **Asyrská říše**. Její panovník **Adad-nirári I.** dobyl a zničil říši Mitanni a poté porazil vojska Babylónské říše, se kterou zatím jen uzavřel mír. Poté vedl boje s Chetity, ale pravděpodobně nedosáhl žádného významného úspěchu. V jeho stopách šel i jeden jeho nástupce, **Tukulti-Ninurta I.**, který dobyl a srovnal se zemí samotný Babylon, zničil poslední ozbrojený odpor Mitanců a zničil i chetitskou armádu, která šla asi na pomoc ohroženým sousedům.

Asyrská vítězství ještě Chetitská říše vydržela, ale okolo roku 1200 př. n. l. musela začít čelit zcela novému nepříteli, **mořským národům**, které nečekaně zaútočily z moře. Zatímco faraón Ramses III. vlákal útočníky do léčky v deltě řeky Nilu (viz kapitola 2.), Chetitové vyčerpaní nedávnými válkami nebyli schopni jejich náporu dlouho vzdorovat. Zhruba v roce 1190 př. n. l. byla znovu dobytá Chattušaš a Chetitská říše a její „velkokrálové“ definitivně zmizeli ze všech starověkých pramenů.

Chetitové ale úplně nevymizeli. Žili ještě asi pět století jako tzv. „**hieroglyfičtí Chetitové**“ v malých městských státech v údolích pohoří Taurus (nejvýznamnější asi byly **Maraš** a **Karatepe**) nebo ve vzdálených pohraničních oblastech svého bývalého impéria (**Hama** a **Halab** v dnešní severní Sýrii a **Karchemiš** na řece Eufrat). Uvedené „nástupnické státy“ se již nikdy nesjednotily pod jedním společným vládcem, ale spíše živořily jako vazalové jiných starověkých říší. Všechny byly nakonec dobyly Asyřany, kteří jejich obyvatele vyvraždili nebo zotročili. Chetitský kalendář končí zhruba rokem 717 př. n. l., kdy asyrský panovník **Sargon II.** dobyl jejich poslední velkou pevnost Karchemiš.

U většiny starověkých civilizací byla základním stavebním kamenem jejich armád pěchota. Chetitští panovníci ale dávali na bojišti přednost masivnímu nasazení svých **válečných vozů**. Osádku tvořila obvyklá tříčlenná sestava (vozataj, lukostřelec/kopiník a běžec/štítonoš), přičemž všichni tři se vezli ve voze. Loukoťová kola byla umístěna na nápravě v zadní části. Jelikož vozy nebyly jen výsadou šlechticů, ale mohly na nich bojovat všichni svobodní Chetitové, mohly být pravděpodobně již v ranných obdobích Chetitské říše nasazovány ve značných počtech. I dochované dokumenty uvádějí, že již na přelomu 18. a 17. století př. n. l. připadalo v armádě chetitských vládců čtyřicet válečných vozů na tisíc

čtyři sta pěšáků. Jako tažná zvířata používali koně, které vozili ze sousedního státu **Mitanni**, kde rovněž najímali muže pro výcvik zvířat. Mitannec jménem **Kikkuliš** dokonce sestavil spis o chovu koní, který se dochoval dodnes a podrobně popisoval celých dvě stě dní výcviku, včetně času na odpočinek, napájení, lázeň i přesné složení krmiva.

Pro armádu Chetitské říše představovaly válečné vozy hlavní bojovou sílu na bojišti. Ve starších obdobích se asi používaly ještě dvoumístné vozy s osádkou:

1. **vozataj a lučištník**

2. **vozataj a kopiník**

První sestava se přiblížila k liniím nepřítele, zasypala je salvou šípů, stáhla se a opakovala útok. Druhá využívala starověkou verzi taktiky „udeř a zmiz“. Vozataj dojel k řadám nepřátelských vojáků a jeho spolujezdec svým dlouhým kopím zasahoval nepřátelské vojáky. Vůz se ale musel rychle stáhnout, aby nemusel čelit odvetě nepřátelské pěchoty, která by osádku rychle usmrtila. Popsané typy útoků demoralizovaly vojáky protivníka, aniž by Chetity vystavovaly nebezpečí těžkých ztrát. Když v mladším období počet mužů ve válečném voze stoupl na tři, mohli je chetitští panovníci používat k přímým úderným akcím. Stovky až tisíce vozů prorážely nepřátelské linie, přičemž lukostřelci a kopiníci zabíjeli všechno živé ve svém dosahu. Poté se stáhli, aby se mohli přeskupit a opakovat útok. Nejpodrobněji zaznamenaným použitím chetitských válečných vozů je **bitva u Kadéše** (viz kapitola 2.).

Chetitští panovníci pokládali svou **pěchotu** za druhořadou složku svého vojska, a proto ji většinou tvořily kontingenty žoldnéřů a podmaněných států a měst. Jak malý význam měla pro chetitské velitele jejich pěchota na bojišti nejlépe dokládá opět **bitva u Kadéše**. Když se jeho přepravné jednotky válečných vozů nepodařilo porazit a zajmout Ramsese II., nevyslal Muvatalliš II. do boje své pěšáky, kteří by jen přebrodili řeku Orontes a rozhodli o chetitském vítězství, ale po dlouhém váhání vyslal do boje další jednotku vozů, která byla ale napadena z týlu přicházejícími Egyptany. Nedůvěra ve schopnosti vlastní pěchoty pravděpodobně způsobila, že se příznivá situace na bojišti nakonec obrátila proti Chetitům a celé střetnutí skončilo nerozhodně. Jednalo se o směsici kopiníků, lučištníků a vojáků se srpovými meči, kteří museli složit slavnostní přísahu věrnosti vrchnímu veliteli armády, **chetitskému „velkokráli“**. Jejich výzbroj tvořily bronzové zbraně a dřevěné štíty. Výjimku představovala králova garda, která asi již disponovala **železnou výzbrojí**. Hlavním úkolem pěších jednotek byla podpora válečných vozů na bojišti. Rovněž byla nasazována do boje v těžko dostupném terénu, kde nemohly být použity válečné vozy. Dochované prameny neuvádějí, že by Chetitové používali námořní síly nebo propracovaná obléhací zařízení.

Hebrejci (15. století – 586 př. n. l.)

Hebrejské starověké vojenství představuje jeden z příkladů tzv. kmenového válečnictví. Armády všech civilizací se musely během celého starověku utkávat nejen s jednotkami jiných říší, které většinou byly podobně technologicky vyspělé a organizované, ale také s kmenovými společenstvími, které používaly zcela odlišnou strategii a organizaci. Pro srovnání s tradičními vojsky starověkých civilizací poslouží Hebrejci, jejichž způsob boje a organizace bojových jednotek budou podrobně rozebrány na konci podkapitoly.

O počátcích hebrejských dějin se dochoval pouze jeden pramen – **Starý zákon**. Jeho hlavními nedostatky jsou skutečnosti, že jeho současná podoba vznikla až po návratu z tzv. **babylonského zajetí** (na přelomu 6. a 5. století př. n. l.) a jednalo se o text, který měl politicky a nábožensky sjednotit všechny Hebrejce, a proto není pokládán za zcela věrohodný. Rovněž některé části neuvádějí ucelené informace, ale spíše zmatené a nepřesné údaje. Proto budou všechny hebrejské ozbrojené konflikty rozděleny chronologicky do dvou skupin:

1. **Biblické války** (15. – 10. století př. n. l.)
2. **Války hebrejských království** (10. století – 586 př. n. l.)

Válečná střetnutí, která popisuje pouze Starý zákon, se pravděpodobně zakládají na skutečných historických událostech, ale jejich líčení může být zkreslené a zavádějící, a proto je nutné k nim přistupovat značně kriticky. Prvním doloženým válečným tažením Hebrejců ve starověku je **Exodus**. Během svého útěku z Egypta asi po roce 1250 př. n. l. musel Mojžíš a jeho velitelé oklamat faraónovu armádu a uniknout přes Sinaj do oblasti dnešní Palestiny. Cestou sváděli Hebrejci boje s místními kmeny, které je napadaly. Jejich cílem byl **Kanaán**, „země zaslíbená“, ale místní obyvatelé žili v opevněných městech a sídlech. Mojžíš a jeho následovníci disponovali pouze lehkou pěchotou vyzbrojenou kopími a štíty, lučištníky a prakovníky. I když většinu válečných technologií Hebrejci okopírovali podle faraónovy armády, neosvojili si její taktiku bitev na otevřených pláních. Stále používali partyzánský způsob boje, protože na něj byli zvyklí. Jejich velitelé prostě nevěděli, jak mají opevněná města v Kanaánu dobývat, a proto se rozhodli čekat v pouštní oáze po dobu čtyřiceti let (tj. dvou generací), dokud nebudou mít dostatek mužů schopných boje. Podle současných odhadů vzrostla jejich populace během času stráveného v poušti z dvaceti pěti tisíc na zhruba čtyřicet tisíc lidí a jejich armáda se tak zvětšila z pěti tisíc mužů na osm až deset tisíc bojovníků, kteří prodělali intenzivnější a kvalitnější výcvik.

Mojžíš se vpádu do „země zaslíbené“ již nedožil a vrchní velení po něm převzal **Jozue** (kromě knihy **Exodus** také **Numera** a **Jozue**). Se svým novým vojevůdcem překročili

Hebrejci řeku **Jordán** a dobyli město **Jericho**. Podle Starého zákona se zdi města zhroutily, když začali dobyvatelé troubit na své polnice a spustili bojový pokřik. Současní historikové se ale domnívají, že se Hebrejcům podařilo do města propašovat malou jednotku záškodníků, kteří ovládli část hradeb a umožnili svým spolubojovníkům přistavit žebříky a vniknout do města, kde potom snadno přemohli asi 500 obránců. Hebrejci přišli do „země zaslíbené“, aby ji sami osídlili a nechtěli ji s nikým sdílet, a proto všechny obyvatele dobytého Jericha na místě povraždili. Kromě bohaté kořisti měly tyto z dnešního pohledu „válečné zločiny“ i psychologický dopad na ostatní města v Kanaánu. Někteří obyvatelé se totiž začali obávat, že jejich sídlo postihne stejný osud jako Jericho, a raději bez boje otevřeli brány svých měst a uzavřeli „spojenectví“ s Hebrejci.

Jozueho dalším cílem bylo město **Bethel** (dnešní **Bejt El**), které ovládalo strategický horský průsmyk, který by útočnickům umožnil snadný přístup do celé oblasti Kanaánu. Vyslaní průzkumníci měli kromě informací o opevnění okolo města zjistit, jestli nepřítel neumístil jednotky také v polorozbořeném a opuštěném městě **Ai**. Zvědové ohlásili, že protivník neočekává nepřátelský útok a pusté město může být bez boje obsazeno. Jozue proto poslal malou jednotku (asi 500 – 600 mužů) k rozvalinám města, ve kterých se ukrývala větší část armády města Bethel. Dokonale zaskočení Hebrejci ztratili asi 50 mužů a zbytek se rozutekl. Když se vojáci vrátili zpátky ke zbytku vojska, rozhodl se Jozue pro komplikovanou obkličovací taktiku. Jádru svých sil (4 000 – 5 000 mužů) skryl v mělkém údolí před hradbami Ai, kde je nepřátele nemohli vidět. Potom poslal zhruba 2 000 bojovníků mezi rozbořené město a Bethel a sám v čele asi 1 000 vojáků zaujal bojové postavení před městem. Nepřátele pokládali vojáky na pláni před městem za celou hebrejskou armádu a opustili bezpečná postavení mezi rozvalinami města, aby mohli dosáhnout „snadného vítězství“. Když začali Hebrejci ustupovat z bojiště, opustily i poslední bethelské jednoty Ai a začaly pronásledovat ustupujícího protivníka. Nyní vyslal Jozue signál svým mužům na cestě do Bethelu, aby obsadili rozbořené město a zapálili ho. Bethélský král, který osobně velel svým jednotkám, si uvědomil, že přišel o své ležení. V tuto chvíli Hebrejci vyslali další světelný signál jádru svých sil, které se vynořilo z mělkého údolí a rozdrtilo celou nepřátelskou armádu. Jozue zajal bethelského krále, kterého nechal pověsit před hradbami jeho města. Vyděšení obyvatelé poté dobrovolně otevřeli své brány a vzdali se Hebrejcům.

Jozue svým vítězstvím získal nové spojence a mezi nimi i horské kmeny v Kanaánu, které nikdy neudržovaly dobré vztahy s místními městskými státy. Rovněž se k němu přidala pevnost nebo město **Gibeon**, která kontrolovala důležitou křižovatku obchodních cest. Vládcové pěti městských států se ale rozhodli, že svými spojenými silami a možná

i s chetitským kontingentem Hebrejce porazí a vytlačí mimo území k Kanaánu. Jejich armáda čítající zhruba 15 000 vojáků měla kromě početní převahy i technologickou výhodu, protože disponovala válečnými vozy. Jozue mohl proti nim postavit pouze 12 000 mužů lehké pěchoty. Koalice kanaánských panovníků se rozhodla nejdříve znovuzískat Gibeon, které se všemi svými jednotkami oblehla. Zoufalí obyvatelé žádali Hebrejce o pomoc. Jozue se rozhodl pro rychlý protiúder, shromáždil všechny své jednotky a jedním nočním pochodem dorazil k obleženému městu. Zde zaujal postavení na kopci nad nepřátelským táborem. Když začalo za zády jeho armády vycházet slunce, vyrazili Hebrejci do útoku a naprosto zaskočili ještě spící vojáky kanaánských panovníků. Jozue a jeho muži rychle získali převahu na bojišti a zmasakrovali pravděpodobně většinu prchajících nepřátelských jednotek. Hebrejci poté pokračovali v dobývání „země zaslíbené“, ale Jozue ji do konce svého života celou dobýt nestačil, a proto se asi ve stáří odebral do ústraní a nedočkal se ani důstojného pohřbu.

Podrobně se zabývat dalšími boji během dobývání Kanaánu (bitva na hoře Tábor) a následními boji se sousedními etniky (boje **Gedeona** nebo **Gideona** s **Midjánci** nebo **Midjánskými**) a civilizacemi (**Filištiní** či **Pelišťejci**) je nad možností učebních textů, a proto zde budou ještě z biblických válek stručně popsána válečná tažení krále **David**a, a potom již budou následovat dějiny Hebrejců doložené i jinými prameny než Starým zákonem a také archeologickými nálezy v oblasti dnešního Blízkého východu.

Poprvé na sebe mladý pastýř **David** upozornil na konci 11. století př. n. l., když hebrejský král **Saul** odvedl jeho bratry do údolí Elah bojovat s Pelišťejci. Kanaán, „země zaslíbená“, se již nazývala Izrael. Když byl navštívit své starší sourozence ve vojenském ležení, rozhodly se obě strany pro boj dvou mužů na život a na smrt, což byla na starověkých bojištích běžná praxe. Proti vysokému bojovníkovi jménem **Goliáš** se postavil nečekaně právě David a skolil ho svým prakem. Mladý pastevec se ihned stal pro všechny Hebrejce pravým hrdinou, čímž vyvolal žárlivost u právoplatného krále Saula. I když David udržoval přátelství s jeho nejstarším synem Jonatánem (vítězného velitele v **bitvě u Michamše** mezi roky 1040 až 1025 př. n. l.), musel nakonec uniknout právě k Pelišťejcům, aby si zachránil život. Neemigroval ale sám. Shromáždil okolo sebe několik jednotek žoldáků a jemu podobných psanců (odhadem asi 600 mužů), čímž vytvořil malou soukromou armádu, která nabídla své služby pelištějským vládcům. Svou loajalitu měli hebrejští vlastizrádci prokázat během dalšího vpádu do Izraele. Zatímco David a jeho muži čekali na jihu u města Hebron, Pelišťejci se střetli s armádou Saula a Jonatána na hoře Gilboa, kde oba hebrejští velitelé padli. Naneštěstí pro dobyvatele jeden královský potomek, princ Iš-bošet, ustoupil s přeživšími jednotkami za řeku Jordán. Ačkoliv byli mimo území své země, odmítli přeživší Hebrejci uznat svou porážku.

Jelikož Pelištejci chtěli získat Izrael jako svého vazala, dosadili na trůn jim loajálního Davida, čímž mezi Hebrejci vypukla občanská válka. Vrchním polním velitelem jmenoval dosazený král **Joába**, který po dvou letech pobil všechny ostatní žijící příbuzné Saula a David se tak stal jediným skutečným králem Izraele. Nový panovník brzy zradil své staré pány Pelištejce, porazil je a začlenil do své nové armády, čímž získal novou strašlivou zbraň – **dvoumístný válečný vůz**, který svým vzhledem připomínal svůj egyptský protějšek (viz. Kapitola 2.), nebo **trojmístný válečný vůz**, který pravděpodobně okopírovali u Chetitů (viz předchozí podkapitola). Poté mohl sestavit armádu asi deseti tisíc vojáků a zaměřit se na svá dobytelská tažení a prvním cílem byl **Jeruzalém**. Po jeho pádu z něj učinil své sídelní město a začal okamžitě připravovat útok na tři bohaté sousední státy – **Amón, Moáb a Edom**. Nejdříve si podrobil Edom, kde údajně nechal vyvraždit všechny dospělé muže a ženy a děti prodat do otroctví, takže bojové operace krále Davida připomínaly dnešní **vyhlazovací války**. Poté se zaměřil na Moáb, který si údajně podrobil během jediného dne a rovněž se vítězství Hebrejci chovali k poraženým nepřátelům značně brutálně. Poslední obětí se měl stát Amón s hlavním městem **Rabbahem** (dnešní metropole Jordánska Ammán). Jeho vládci si ale uvědomovali hrozící nebezpečí a našli silného spojence v osobě panovníka státu Aram (přibližně oblast dnešní Sýrie). Když se o tom David dozvěděl, vyslal Joába i celou desetitisícovou armádou přímo k Rabbahu, kde došlo k bitvě.

Amónovci nekladli postupujícím Hebrejcům skoro žádný odpor, nechali je dojít až ke své metropoli a shromáždili celou svou pěchotu na planině před městem. Hebrejci se rovněž rozestavili do bojových linií a chystali se k útoku, když jim do zad vpadla aramejská armáda (asi dvacet tisíc vojáků) se svým válečnými vozy. V kritickém okamžiku se Joáb rozhodl pro neuvěřitelnou strategii. Vyslal své kananejské a pelištejské válečné vozy proti nepřátelům v týlu a se svou pěchotou vyrazil k městským hradbám. Aramejské válečné vozy se nakonec obrátily na útěk a brzy je následovala i jejich pěchota. Ústup spojenců donutil Amónovce stáhnout se do bezpečí hradeb. Bitva skončila nerozhodně, ale pověřivý Joáb se pravděpodobně obával božího trestu za svou chybu a stáhl se zpátky do Izraele.

Král David seznal, že nadešel čas zaútočit na Aram a vyhlásil na všech svých územích mobilizaci, čímž sestavil armádu dvaceti až pětadvaceti tisíc mužů. Poté táhnul na sever podél řeky Jordán a střetl se s Aramejci jižně od města Sukkot. Starý zákon sice nepodává žádný popis bitvy, ale uvádí, že v boji padl velitel aramejské armády, což si lze vysvětlit jako vítězství Hebrejců. Aramejský král se stáhl na své území, kde musel čelit vzpourám svých vazalských států, a proto rozdělil svou armádu na dvě části. První měla čelit Davidovi a jeho armádě a druhá povstalcům. Během své třetí bitvy dosáhli Hebrejci dalšího vítězství, čímž

získali na svou stranu všechny bývalé vazaly Aramejců. Nyní mohl král David připojit celý Aram ke svým územím a tím vytvořil starověkou **Izraelskou říši**, která měla na severu hranici na řece Eufrat, na východě se táhla až k pobřeží Středozemního moře, na jihu sousedila s Egyptem a na východě ji chránily hory na území dnešního Jordánska.

Nyní se mohli Hebrejci zaměřit na posledního neporaženého souseda – stát **Amón**. David zůstal v Jeruzalémě, protože se zde zamiloval do Batšeby (též Betšeby), manželky chetitského vojáka Uriáše, kterého poslal s Joábem do války proti Amónovcům. Hebrejská armáda byla rozdělena na dvě bojová uskupení. První tvořili odvedenci, kteří se usadili u Sukkotu, a druhé složené z profesionálních vojáků a osádek válečných vozů oblehlo nepřátelskou metropoli Rabbah. Jelikož Hebrejci nedisponovali žádnými efektivními obléhacími stroji, využívali vždy svou početní převahu a dobývali opevněná sídla přímým útokem. Joáb měl k dispozici sice své elitní jednotky, ale většinu vojáků ponechal u Sukkotu. Proto docházelo jen k drobným potyčkám pod hradbami, ve kterých zahynul i Uriáš. Král David se nakonec rozhodl pro frontální útok pod jeho osobním velením. Zrušil ležení odvedenců, přitáhl s nimi k Rabbahu a společně s Joábem město dobyli, přičemž ihned následovala „etnická čistka“ na dobytém území.

I když se David oženil s Batšebou, měl i další manželky a konkubíny, které mu rodily zdravé potomky. Mezi vlastními i nevlastními sourozenci často docházelo ke sporům a násilí. Jedna rodinná pře mezi Davidem a jeho synem **Abšalomem** přerostla až ve vyhnutí krále z Jeruzaléma a občanskou válku. Joáb a jeho vojsko se střetli s neposlušným princem v Efraimově lese, kde byl Abšalom poražen a přes zákaz svého otce i popraven. I když musel čelit ještě dalším vzpourám, dožil se král David údajně sta let. Po jeho smrti na stoupil na trůn král **Šalamoun**, který nechal ihned odstranit vojevůdce Joába. Během čtyřiceti let své vlády údajně vedl jen několik drobných a bezvýznamných konfliktů (dobyty království Hamath-zobah). Jeho nástupce **Roboám** (též **Rechabeám**) měl svým špatným přístupem ke kmenům na severu způsobit rozpad Izraelské říše na **Izraelské království na severu** a **Judské království na jihu**.

Oba tyto státy jsou archeologicky doloženy, ale současní vědci, kteří pochybují o historické věrohodnosti Starého zákona, se domnívají, že obě království byla od začátku svých dějin samostatná a nevznikla rozpadem staršího jednotného státu. Podle archeologických nálezů byli předky nomádské kmeny, které se zabývaly pastevectvím. Jelikož se nevěnovali stabilnímu obdělávání půdy, museli si některé životně důležité zemědělské produkty nakupovat v kanaánských městech, čímž se na svých sousedech stali existenčně závislími. Kanaán se ale často stával cílem dobovačných tažení okolních mocností

(Egyptská a Chetitská říše), a proto se museli kočovní pastevcí v obdobích kanaánských krizí usazovat a pěstovat si vlastní plodiny. Když ale válka nebo plenění skončilo a města znovu obnovila svůj obchod, mohli se nomádi vrátit zpět k pastevectví. Nejničivější invazi asi Kanaán čelil během tažení mořských národů ve 12. století př. n. l., jelikož archeologické nálezy potvrzují, že se předkové Hebrejců definitivně usadili a začali se bez přerušení věnovat zemědělství. Archeologové rovněž dosud neobjevili žádné důkazy o dobytí „země zaslíbené“ Hebrejci, ale předpokládají, že egyptský faraón **Šešonk I.** (někteří historikové ho ztotožňují s biblickým králem Šišakem) asi ve druhé polovině 10. století př. n. l. vyplnil Kanaán a potom se stáhnul. Na troskách starší civilizace začaly hebrejské kmeny budovat svoje dva vlastní státní útvary, které se začaly formovat okolo roku 930 př. n. l.

Jako první se na troskách Kanaánu začalo rozvíjet **Izraelské království** (asi 931 – 722 př. n. l.), přičemž jeho první panovníci (Jarobeám I., Nádab, Baeša, Éla, Zimní) jsou opět uvedeni pouze ve Starém zákoně. Prvními historicky doloženými hebrejskými panovníky je Omrjovská dynastie. Panovník **Omrí** nebo též **Amri** (884 – 873 př. n. l.) a jeho syn **Achab** (873 – 852 př. n. l.) zahájili výstavbu impozantních kasematových hradeb okolo několika strategicky významných měst (např. **Megido** nebo metropole království **Samaří**). Mohutnými fortifikacemi chtěli nejen zastrašit okolní státy a mocnosti, ale také znemožnit místnímu podrobenému kanaánskému obyvatelstvu bouřit se proti hebrejským vládcům. Podařilo se jim podrobit si aramejský Damašek a pravděpodobně i některé okolní státy, čímž se Izraelské království stalo lokální velmocí, což jen potvrzuje účast v **bitvě u Karkaru** roku 853 př. n. l., ve které bylo významným členem koalice proti Asyřanům.

Po Achabově smrti usedl na trůn jeho syn **Achazjáš** (též **Ozochiáš**) (852 – 851 př. n. l.), který zemřel po pádu z balkonu svého paláce. Posledním panovníkem Omrjovské dynastie byl **Jóram** (851 – 842 př. n. l.), který musel čelit invazi aramejského souseda. Během invaze provedl jeden vojenský velitel jménem **Jehu** (842 – 818 př. n. l.) státní převrat, zabil krále i celou jeho rodinu a sám usedl na prázdný trůn. Poté pokračoval ve válkách s Aramejci. Jeho syn **Joachaz** (818 – 802 př. n. l.) asi vleklý konflikt prohrál, protože se stal aramejským vazalem a směl si vydržovat jen malou armádu 10 000 pěšáků, 50 jezdců a 10 válečných vozů. Po roce 811 př. n. l. se ale svých pánů rychle zbavil, protože v sousední Asyrské říši se k moci dostal nový silný panovník **Adad-narári III.**, který si během svého tažení na západ podmanil Aramejce a umožnil tím Hebrejcům získat zpět ztracená území. Nový panovník v Izraelském království **Joás** (802 – 787 př. n. l.) využil příležitosti a s novým silným vojskem vpadl do Judska, vyplnil Jeruzalém a nechal strhnout jeho hradby. Na uvolněný judský trůn dosadil svého loutkového vládce Amaziáše nebo Amasjáše (801 – 773 př. n. l.).

Nástup nového vladaře v Samaří **Jeroboama II.** (787 – 747 př. n. l.) znamenal skoro čtyřicet let blahobytu, které skončily, když nový asyrský panovník Tiglatpileasar III. zahájil novou expanzi své moci. Asi během roku 747 př. n. l. se na izraelském trůně vystřídali tři panovníci – **Zachariáš**, **Šalumem** (též **Sallumen**) a **Manahemem** (747 – 738 př. n. l.). Posledně jmenovaný se stal skutečným vazalem Asyrské říše. Jeho syn **Pekachia** (738 – 737 př. n. l.) byl brzy svržen Hebrejci, kteří byli nakloněni spolupráci s Egyptem proti Asyřanům a dosadili na trůn **Pekacha** (737 – 732 př. n. l.). Nový panovník uzavřel spojení s Aramejci a jejich spojené síly vpadly do Judska, které zůstávalo věrné Asyrské říši. Tím ale poskytli Tiglatpileasarovi III. dostatečnou záminku k bleskovému a brutálnímu protiútok. Asyrská armáda rychle obsadila území Aramejců včetně Damašku, a potom vpadla do Izraelského království. Jediné opevněné sídlo, které odolalo útočníkům, bylo Samaří, kam se uchýlil Pekach i se zbytky své armády. Brzy ale podlehl převratu, který zorganizovali přívrženci Asyřanů, a na trůn usedl další uzurpátor **Ozeáš** (732 – 724 př. n. l.), poslušný vazal Tiglatpileasara III. Když obávaný asyrský vládce roku 727 př. n. l. zemřel, Hebrejci se opět s podporou Egypta vzbouřili proti svému novému pánovi, **Salmanassarovi V.** (727 – 722 př. n. l.). Asyřané povstalce brzy porazili, zajali zrádného hebrejského vládce a na tři roky oblehli Samaří. Když opevněné město kolem roku 722 př. n. l. kapitulovalo, měla už Asyrská říše nového vládce – **Sargona II.** (722 – 705 př. n. l.), který přestěhoval většinu zámožných obyvatel do Asýrie a své krajany poslal osídlit území již bývalého Izraelského království.

I první vládcové **Judského království** (930 – 586 př. n. l.) jsou opět doloženi pouze v bibli a první panovníci, které uvádějí i jiné pramenné zdroje, nastoupili na trůn až v druhé polovině 8. století př. n. l. Šalamounův syn **Roboám** (932 – 915 př. n. l.) založil v Jeruzalémě údajně první dynastii, které vládla Judskému království až do přelomu 9. a 8. století př. n. l. Nejdříve se na trůně vystřídalo několik jeho potomků – **Abia** (915 – asi 908 př. n. l.); **Aza** (908 – 868 př. n. l.); **Jozafat** (868 – 849 př. n. l.) a **Jóram** (849 – 845 př. n. l.), který se oženil s dcerou krále Achaba a Jezabel, **Atalií**. Po smrti svého manžela se královna zhruba mezi roky 845 až 840 př. n. l. sama chopila moci a nechala vyvraždit všechny ostatní členy panovnické rodiny, kromě svého malého syna **Joáse**. Chlapec byl zachráněn královninými nepřáteli, kteří asi po sedmi letech zorganizovali spiknutí a dosadili na trůn nezletilého vládce. Dospělý král **Joás** (840 – 787 př. n. l.) se choval jako neomezený despota, který na konci své vlády neúspěšně čelil invazi Aramejců. Kněží využili jeho nepopularity mezi lidem a provedli palácový převrat, během kterého zahynula celá panovnická rodina.

Nyní se do situace vložil izraelský vládce a dosadil na uprázdněný trůn velekněze **Amaziáše** (787 – 773 př. n. l.). Ani nový panovník ale nezískal podporu svého lidu a nakonec

i on musel čelit spiknutí, před kterým utekl do města Lachiše, kde byl vzbouřenci dopaden a zavražděn. Navzdory svým neúspěchům založil Amaziáš novou dynastii, protože novým vládcem v Judském království se stal jeho syn **Uziáš** (též **Azariáš**) (773 – asi 740 př. n. l.). Po úspěšných válkách s Filištiny a arabskými kmeny a hospodářském rozvoji, nastoupil na trůn **Jotam** (740 – 736 př. n. l.). Významný byl ale až jeho nástupce **Achas** (736 – 721 př. n. l.), který se pod tlakem Aramejců a armád Izraelského království obrátil o pomoc na asyrského vládce Tiglatpilesara III., který sice jeho království zachránil, ale zároveň z něj učinil svého vazala. Jeho syn **Chizkijáš** (též **Ezechiáš**) (721 – 698 př. n. l.) je prvním archeologicky doloženým vládcem Judského království. Na svém území přijal uprchlíky z Izraelského království, které podlehl náporu Asyrské říše. Správně předpokládal, že další na řadě bude jeho království, a proto začal opevňovat Jeruzalém a také se stal čele koalice namířené proti Asyřanům. Své vojenské jednotky také poskytli někteří foiničtí a filišťinští panovníci, egyptský faraón a vládce v Babylonu. Asyrský vládce **Sinacherib** (705 – 681 př. n. l.) se chopil iniciativy – rychle si podmanil Babylónii i foinická města a rozdrtil faraónovu armádu. Následně vpadl do Judského království a oblehl Jeruzalém. Brzy ale v ležení pod hradbami vypukla epidemie neznámé nemoci a Asyřané se nakonec stáhli, aniž by město dobyli. Krátce potom nastoupil na trůn tyran **Menaše** (též **Menasses**) (698 – 642 př. n. l.). Pravděpodobně se zapojil do povstání v Babylónii proti asyrské nadvládě, za což byl několik let vezněn v Ninive, ale potom se vrátil jako panovník zpátky do Jeruzaléma. Jeho syn **Amon** (642 – 638 př. n. l.) byl svržen a zavražděn během palácového převratu.

Zakladatelem poslední dynastie se stal **Joziáš** (638 – 608 př. n. l.). Jeho nejvýznamnějším politickým činem byla podpora babylónského prince Nabukadnesara během jeho bojů proti zbytkům asyrských jednotek. V roce 608 př. n. l. se neúspěšně pokusil u Megida zastavit armádu faraóna Neka II., která táhla podpořit Asyřany u Charránu. Samotný panovník v bitvě padl a moc měl po něm převzít jeho potomek **Joachaz**. Ustupující Neko II. ale korunního prince odvedl do Egypta a na uvolněný trůn dosadil jeho bratra **Jojákíma** (též **Eljaki** nebo **Jehojakim**) (608 – 598 př. n. l.). Po svém vítězství v bitvě u Karchemiše roku 605 př. n. l. vtáhl Nabukadnesar II. do Judského království a nechal jeho panovníka deportovat do Mezopotámie. Vlady se ujal jeho syn **Joachin** (též **Jehojachin**) (598 – 597 př. n. l.), který ale pokračoval v politice svého předchůdce, a proto se musel pod babylónským nátlakem po roce vzdát trůnu a odebrat s celou svou rodinou a dalšími 8 000 Hebrejci do Babylónie, kde zůstal po propuštění z vězení a zemřel. Posledním panovníkem Judského království se stal strýc předchozího panovníka, **Sidkijáš** (597 – 586 př. n. l.). Projevil se ale jako slabý monarcha, protože se nechal ovlivnit příznivci Egypta ve svém okolí a začal připravovat další

povstání proti svým pánům. Nabukadnesar II. se proto rozhodl pro okamžitou akci a na přelomu let 587 a 586 př. n. l. vyplenil se svým vojskem celé Judské království a dobyl Jeruzalém. Následně odvedl zhruba dvacet tisíc zámožných a vzdělaných obyvatel celého státu do tzv. **babylónského zajetí**. I když se Hebrejci do oblasti Kanaánu později vrátili a obnovili svá původní sídla, pokládá se rok 586 př. n. l. za definitivní konec Judského království a další dějiny Hebrejců se již budou odvíjet na územích jiných mocných říší starověku a budou popsány v příslušných kapitolách.

Jak přesně vypadaly **armády hebrejských panovníků**, je dnes obtížné rekonstruovat díky nedostatku vhodných pramenů, ale i přes skromné informace je možné použít jejich vojenské jednotky jako příklad kmenového válečnictví ve starověku. Hlavní zbraní **pěchoty** bylo asi sto osmdesát centimetrů dlouhé kopí s kovovým hrotem, které se většinou používalo k boji muže proti muži, a proto se předpokládá, že pěšáci nevytvářeli na bojišti žádné bojové formace ale jen početné skupiny bojovníků. Jako pobočnou zbraň používali nůž nebo různé typy mečů – srpový (khopéš) a v mladších obdobích s rovnou čepelí. Dalšími pěchotními zbraněmi byly oštěpy, luky a především praky, které měly několik zásadních výhod. Střelivo (kameny nebo olovené projektily) bylo lehce dostupné, i když bojovníci si na bojiště nosili munici v brašně. Navzdory náročné obsluze a pouze vodorovné dráze střely mohl zkušený voják způsobit protivníkovi podobná zranění jako při zásahu šípem.

Armády složené především z lehké pěchoty mohly na starověkých bojištích uplatňovat pouze taktiku guerillové války. Bitvy na otevřených pláních byly spíše výjimkou a poskytovaly Hebrejcům jen malou šanci na vítězství. Vydržování početných jednotek na polních taženích také bránila absence zásobovacích jednotek a logistiky. Jedinou zásadní výhodou jednotek kmenových bojovníků byla vysoká pohyblivost, díky které mohli Hebrejci podnikat překvapivé útoky a přepady ze zálohy. Velitelé a hebrejští důstojníci se snažili jít svým mužům vždy příkladem a pouze jejich charisma rozhodovalo o tom, zda vojsko splní své úkoly nebo se rozuteče dříve než potká nepřítele. Když byly kmeny Hebrejců sjednoceny do jednoho nebo dvou království, začaly se z jejich jednotek kmenových bojovníků formovat skutečné profesionální armády, které posílily jednotky poražených sousedních států nejen svými vojáky, ale také novinkami ve výzbroji (válečné vozy viz dříve). Hebrejci také mohli používat zbroj ukořistěnou svým protivníkům. Během celého starověku se armády Hebrejců vždy omezovaly především na guerillovou válku a náhlé výpady ze zálohy. Podle dochovaných pramenů nedisponovali Hebrejci ve starověku žádnými jednotkami kavalérie, námořnictva nebo složitými obléhacími zařízeními.